

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINI, SAYI : 97
KONGRE VE SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ DİZİSİ, SAYI : 4

MANAS DESTANI VE ETKİLERİ ULUSLARARASI BİLGİ ŞÖLENİ

(ANKARA, 21 - 23 HAZİRAN 1995)
(KONYA, 24 - 26 HAZİRAN 1995)

ANKARA - 1995

TATYANA HAPÇAYEVA	: Manas Destanı'nın Karaçay-Malkar Nart Destanlarıyla Olan İlişkisi	123
SUSAR İSKENDEROVA (Aktaran : ROZA ABDYKOVLOVA)	: Kırgız Dramatğinde Manas Destanı	129
KENEŞ KIRBAŞEV (Aktaran : ROZA ABDYKOVLOVA)	: Yetenek Tekrarlanmayan Fenomen (Şahsiyet)	133
KENEŞ KIRBAŞEV (Aktaran : ROZA ABDYKOVLOVA)	: Soyakbay Karalayev ve Cusup Mamay	139
HASAN KÖKSAL	: Manas ve Diğer Anlatı Türündeki Eserlerde "Ölüp-Dirilme" Motifi	145
HALIK KÖROĞLU	: Manas Destanı'nda CALĞIZ KÖZ	159
ÇETİN PEKACAR	: Türkiye'ye Göç Eden Pamir Kırgızlarından Derlenen Manas Destanı	163
ABDUREOF POLAT (Aktaran : ERKİN EMET)	: Çin'de Manas Destanı Araştırmaları	171
ÖCALOĞUZ	: Destandan Hikâyeye, Bozkır Medeniyetinden Yerleşik Medeniyete Geçiş Açısından Manas	177
CULDIZ OROZBEKOVA (Aktaran : ALİ ABBAS ÇINAR)	: Manas Destanı'ndaki Atların Tipleri	183
İSA ÖZKAN	: Manas Destanı'nda İslâmî Unsurlar	193
ABDIKADİR SADIKOV (Aktaran : ROZA ABDYKOVLOVA)	: Manas Destanı'nın Değerlendirme ve Yayınlanma Tarihi :	201
BOLOT SADIKOV (Aktaran : ROZA ABDYKOVLOVA)	: "Manas" Halkın Sözlü Yaratıcılığın Örneği	205
SAİM SAKAOĞLU	: Manas Destanı'nda Bir Atasözü ve Bugün de Yaşayan Bir Gelenek	209
OSMAN FIKRİ SERTKAYA	: Manas Destanı ile Eski Kırgız Yazıtlarının Karşılaştırılması	217
ÇINAR ŞAKEEVA (Aktaran : ROZA ABDYKOVLOVA)	: Manas Destanı'ndaki İnsan Davranışının Psikolojik Analizi	225
FERHAT TAMİR	: Prof. Abdülkadir İnan'ın Manas Destanı Üzerine Tahlilleri	233
GÜZİN TURAL	: Çora-Batır Destanı'nın Kırım Varyantları ile Manas Destanı Arasındaki Benzerlikler	241

MANAS DESTANI 'NDA İSLÂMÎ UNSURLAR

İSA ÖZKAN*

Manas Destanı, içinde taşıdığı motifleri ve tarihî olayları itibariyle eski, ancak tesbiti bakımından yeni devirlere ait bir Türk destanıdır. Destanın metninin ilk derlemeleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında yapılabilmektedir. Destanlar devirden devre, nesilden nesillere intikal ederken ana çatıları çoğunlukla korunmakla birlikte, muhtevâsını teşkil eden unsurlar destanın anlatıcısına, anlatma ortamına, anlatma zamanına ve derleyicisinin ehliyetine göre değişmektedir. Manas Destanı'nın Keldibek'ten başlayarak, Balık, Naymanbay, Tınıbek, Çüyüke, Sakımbay Orazbekoğlu, Sayakbay Karalayoğlu gibi ünlü Manas anlatıcılarına gelinceye kadar derlenebilen altmışı aşkın metnin tamamını incelemeyen, islâmî unsurları belirleyip değerlendirmek ve bir neticeye ulaşmak pek kolay görünmemektedir. Bütün bunlara rağmen, şimdiye kadar yayınlanan metinlerden hareket ederek, bu hususta bir takım görüşler ve teklifler öne sürülebilir. Biz de burada, Manas Destanı'nın 1869 yılında Radloff tarafından kaydedilen metnini esas alarak, İslâmî unsurlar üzerinde durmaya çalışacağız.¹

Rus hizmetinde bir memur olan Wilhelm Radloff'un metni, herşeyden önce resmî bir derleme ortamında tesbit edilmiştir. Sonradan hiçbir müdâhale ve tasarrufla bulunmamış olsa bile, metnin bu şekliyle derlenmiş olması, tabiatıyla bünyesinde bir kısım aksaklıklar taşımasına yol açmıştır. Meselâ, Rus padişahına övgüler, yer, şahıs adlarında bilerek yapılan yanlışlıklar bu aksaklıklardan bir kaçıdır. XIX. yüzyılda millet ve insan ilişkilerinde dinin belirleyici rol taşıması Hristiyan Rus karşısında Manasçı'nın ne kadar rahat hareket ettiğini ve islâmî unsurları onları ürkütmeden ne dereceye kadar ifade edebildiği

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. Ankara, TÜRKİYE.

1. Wilhelm, Radloff, Manas Destanı, Radlov, v.v., Obratsı Narodnoy Literaturı svernıh Tyurskih plemen, çast: V, nareçıye Diko Kamennih Kırgızov. Sanktpeterburg 1885, adlı eserden yayına hazırlayan : Emine Gürsoy-Naskali, Ankara 1995, 277, s. 4.

hususu ayrıca üzerinde durmaya değer bir konudur. Çok sıhhatli olmamakla beraber Radloff'un yaptığı hizmeti de küçümseyemeyiz. Destanın bu şekliyle tesbiti bile, Türk kültürü bakımından başlı başına bir kazançtır.

Manas Destanı'nda müslüman kelimesinin karşılığı olan "busurman" kelimesi 61 yerde, "musulman" ise bir yerde geçmektedir. Hüda (Kırgızca Kuday) kelimesi ise, destanda en çok kullanılan kelimelerdendir. Dinî kavram olarak "Alda (Allah)", "Kuday" ve "Teñir", "Teñri" kelimeleri ise, Huda kelimesi kadar olmasa da destanda kullanılmıştır. Manas Destanı'nda Kur'an mukaddes bir kitap olarak bilinir ve sık sık adı zikredilir. Destanın Radloff metninde Kur'anın dışında başka kitap adı da zaten geçmez. Manas Destanı'nda islâmiyetle ilgili "helal-haram", "namaz", "abdest", "kıyamet", "selamlaşma", "dua", "ervâh" gibi birçok inanç, uygulama ve kavram yer almaktadır. Kırgızlar her ne kadar XVII. yüzyıdan sonra islâmiyeti kabul etmişlerse de söz konusu islâmî unsurlar destanın yapısında vazgeçilmez yapı taşları olarak görünmektedir. Ayrıca, Mekke, Medine, Hz. Peygamber, Hz. Adem, Hz. Havva, Hızır ve diğer din ve tarikat büyükleri yeri ve sırası geldikçe olaylara bağlı olarak zikredilmektedir.

Türk kahramanlık destanlarında kahramanların doğuşu olağanüstü hususiyetler taşır. İslâmiyetten önceki Kök-Tengri, Buda ve Mani dinî çevrelerinde teşekkül eden Türk destanlarında, merkezi kahraman Tanrı tarafından olağanüstü güçlere sahip olarak yaratılmış ve dünyayı nizama sokacak bir yiğit olmak üzere memur edilmiştir. Böğü. Kağan ve Oğuz Han'dan farklı olarak Manas'ın doğumu dua ile olmuştur. Destan kahramanının ana-babasının evlenişlerinden on dört yıl gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen çocuk sahibi olmayışları babası Yakup Han tarafından annesinin "Kuday"ga tövbe etmemesi ve evliya mezarına gidip dilek dilememesine yorulur.

"Oşu Çıyrıçı'nı alğanı
 "Men cıttap bala öppödüm
 Kudayğa tooba dep tipti
 meni karabayt"
 "Belin bekem buubadı"
 "Bu Çıyrıçı erkek bala tuubadı"

 Bu mazarluu cerge oonabayt"

"Çıyrıçı'yı alalı
 "Ben bir çocuk öpmedim
 "Allah'a tövbe edip
 işime bakmadı".
 "Belini sıkı boğmadı"
 "Çıyrıçı bana bir oğul doğurmadı"

 "Evliya mezarına giimedi"

(Manas'ın Doğuşu, s. 17, satır nu. : 13-20)

diyerek Yakup Han, karısı Çıyrıçı'yı suçlar. Daha sonra "E Kuday Taala car bolso/ Ey Allah'ım bana yar, yardımcı ol" diyerek Allah'a dua eder ve Manas dünyaya gelir. Sakımbay Orazbekoğlu rivayetinde de kahramanın doğuşu Radloff rivayetiyle hemen hemen aynıdır.

Cakıp/Yakup Han oğlunun adını Türk ve müslümanlardaki ad verme geleneğinin dışına çıkarak dört peygambere koydurur ve çocuğa Manas adı verilir. Manas henüz beşikteyken onu Hızır Aleyhisselam korumuştur. Yakup Han oğlunun yetişmesinde atların sayısınca Kur'anı, koyunların sayısınca kitapları olan Bay oğlu Bakay'ı görevlendirir.

"Adam ata, Oobo ene,
tuuğan cerin bilçi eden"

"Ofı cağına Oysul-Ata
buka etken Bakay"

"Sol cağına Koca Kıdır
dua etken Bakay!"

"Baabedin başında, Bakay"

.....

"Kıyamet colun turuşup, Bakay"

"Adem Ata'nın, Havva Ana'nın
doğduğu yeri bildir ona",

"Sağ yanına Oysul Ata'yı
boğa et"

"Sol tarafını
duasıyla kollasın Bakay

"Bahaeddin başında olsun"

.....

"Kıyamet yolunu öğret ona"

(Manas'ın Doğuşu, s. 19-20, satır nu. : 127-141)

diyerek oğluna dinî terbiye verilmesini ister. Burada zikredilen Oysul Ata, Türkistan'daki makam sahibi velilerden birisidir. Bahaeddin ise, Nakşibendilik tarikatının kurucusu Bahaeddin-i Nakşibendî olmalıdır.

Kafir Mogol Oyrat Han'ı Kara Han'ın oğlu Almam-bet de Arçalı Mazar Hazret adlı velinin de içinde bulunduğu bütün evliyaların toplanıp hep bir ağızdan Fatıha suresini okumasıyla dünyaya gelir. Oğuz Destanı'nın Reşideddin rivayetindeki gibi Oğuz'un babası ile aynı adı taşıyan Kara Han, oğlu Almam-bet'in müslüman olması teklifini kabul etmez. Baba-oğul bu yüzden savaşırlar. Almam-bet'in müslüman olması ise, ilginçtir. Saçı ve bıyığı birbirine karışmış olan Almam-bet, Kökçö'nin teklifine uyarak saçını ve bıyığını keser; daha sonra Kur'anı eline alıp, açar açmaz okumaya başlar. Müslüman olan Almam-bet ailesini, tahtını ve yurdunu terk eder. Bu olaydan sonra Manas'ın en sadık yiğidi olur. Gerek islâmiyeti seçişi, gerekse sadakati ve kuvveti dolayısıyla Kırgız destan

anlatıcıları Manas ile beraber onu, her zaman "kaplan doğan" ünvanıyla anmışlardır. Destanın Semetey bölümünde ise, kahramanın adı ihtiyar Hızır tarafından dua edilerek verilir :

"Kara Kan alıp baktı deyt"	"Kara Han alıp baktı ona"
"Aladan baytal saldırıp,	"Ala kısıraklar kestirdi"
"Aşarga curtun ciydırıp"	"Aşa hep halkı topladı"
"Anda ciyğan ak sakal"	"Oradaki ak sakallar"
"Kara sakalını karadı"	"Kara sakallılara bakular"
.....	
"Atı koyup ber'albadı',	"Ad bulup koyamadılar.
"Ak bos atı bar bolğon"	"Ak boz atla geliyordu"
"Aza tayak kolunda"	"Bir asa dayak elinde"
"Ak sakalduu ayttı deyt:"	"Ak sakallı şöyle dedi:
.....	
"Sal balanı koluma"	Çocuğu getirdiler
Koluna salıp aldı deyt	"Eline verdiler"
"Anda ayttı ak sakal"	"O zaman ak sakallı deki ki:"
".. Bir eşiñ Kuday car büssün"	"Tanrı ona yar olsun"
.....	
"Koco Kıdır car büssün!"	"Ulu Hızır ona yar olsun"
"Eçkiden kalğañ ulak, beem"	"Keçiden kalan oğlak"
"Manastan kalğañ çunak, beem"	"Manas'tan kalan masum"
"Nayzadan kalğañ celck, beem"	"Kargıdan kalan sancak",
"Manas'tan kalğañ belck, beem"	"Manas'tan kalan miras"
"Kara kanduu, kök bittü"	"Kara kanlı, mavi bitli"
"Kan Semetey" bu bolsun"	"Semetey Han olsun bu"

(Semetey'in Doğuşu s. 215; satır: 530-579)

Destan'da "kıyamet" sözüyle öbür dünya kastedilir. Buraya hazırlıklı gitmek için de "bata (fatiha)", yani "hayır dua" almak gerekmektedir. Almam-bet, Manas'ın ölümünden sonra babası Yakup Han'ı teskin ederken, "bu dünyada bulduğumuz gibi kıyamette buluşacağız" demektedir.

Manas Destanı'nda kahramanların düzenli olmasa da namaz kıldıkları da görülmektedir. Manas, Kanıkey ile evlenmeden önce, kalın/başlık olarak götürdüğü kırk yüz (dörtbin) atı Mändi Bay'ın hilesiyle dört vadiye götürdüğü zaman yalnız kalır. Burada namaz kılar. Köz Kaman Epizotunda, kafir Mogol Kalmakları, Bay-oğlu Bakay yıkatıp temizletirir. "Bismillah" dedirterek namaz kıldırır. Köz Kaman da koynunda Kur'an taşır. Yine aynı bölümde Manas yaralandığı zaman karısı Kanıkey, Mekke'ye gider, Mekke'nin dört kapısında Manas'ın iyi olması için dua eder. Manas'ın da babasının huzuruna vardığı zaman ona niyazda bulunur. Samimi bir müslüman olduğu belirtilen Sakınbay Orazbekoğlu'ndan (1867-1930)² Kayyum Miftakov ve İbrahim Abdurrahmanov tarafından 1922 ve 1926 yılları arasında kaydedilen ancak belli bölümleri yayınlanabilen muhtasar Manas metninde islâmî unsurlar, politik müdahalelere rağmen daha belirgindir. Özellikle, kahramanlar, savaş, düğün, ölüm gibi olağanüstü olayların arefesinde, Kuday'a dua ederler. Söz konusu dualarda, İslâm öncesi inanç unsurlarının yanı sıra islâmî unsurlar da yer almaktadır. "Dua" destanın hemen her epizotunda ve rivayetinde vazgeçilmez motiflerden biridir.³

Manas Destanı'nda kahramanlar, sıkıntıya düştükleri, yaralandıkları zaman, "Alda Taala"/Allah'tan, Peygamber, Hızır ve pirlerden yardım dilerler. Çoğunlukla Er pirlerin ruhaniyetlerinin onların yardımına koşacağına inanırlar. Nitekim, Manas'ın Kökçö ve Köz Kaman ile savaşlarında yaralanmasından sonra yakınları Allah'tan ve Türkistan'da makamı olan evliyalardan medet umarlar. Olumlu kahraman tipler, "Kafirlerle han olmaktansa, müslümana kul olmayı" tercih ederler. Bok Murun epizotunda, Almam-bet için Manas,

"Kapırdın kanı bolğunça" çorom,
 "Busurman kulu bolom dep çorom"
 "Altaylağan kalmaktan
 "Er öltürüp kaçkanım, çorom",
 "Sar'ala mingen Almam-bet çorom"

"Kafire Han olmaktansa
 "Müslümanın kulu olayım diyen yiğidim"
 "Altayca konuşan Kalmukların
 "Erlerini öldürüp bize kaçan, yiğidim"
 "Sar'ala'ya binen Almam-bet yiğidim"

(Bok-Murun s. 139, satır nu.: 1511-1517).

2. Abdülkadir İnan, *Manas Destanı*, Ankara 1991, s. IX.

3. - Musayeb, S., *Epos Manas/The Epos Manas Scatilis Popular Epos/Frunse 1984*, English text p. 109.

demektedir. Dede Korkut Kitabı'ndaki gibi kahramanlar fiili bir mücadeleye girmeden önce "Yaratana" a yalvarırlar:

"Casaganına calınıp	"Yaratana yalvarıp"
"Kudayına siynip	"Hüdasına sığınarak"
"Keçki maal beşinde	"Akşam sular kararırken"
"Tartup iydi kempirge	"Kadına yetişip geçti"

(Bok-Murun, sayfa 129, satır nu. : 953-958)

Kahramanların ölümünden sonra düzenlenen yas törenlerinde de İslâmî pratikler bulunmaktadır. Manas'ın ölümünden sonra Bay oğlu Bakay.

"Ak bos beeni soyolu"	"Ak boz kısırağı yüzdürüp
"Manastun arbayına bağıştap;	"Manas'ın ruhuna bağışlamak için
"Kulkupdabat Kurandı	Külhüvallahı diyelim
"Kuptan okup aytalı	Kur'anımızı okuyalım
"Ayatıl kürsü iman da	"Ayete'l-Kürsiyi
"Namastun abdan"	"Namaz için okuyalım.."

(Manas'ın Evlenmesi, Ölümü ve Yeniden Dirilişi s. 105, satır nu. : 2452-2457)

diyerek mezarın ziyaret edilmesini ister. Geç devirlerde müslümanlığı kabul eden Kırgız Türkleri'nin yas merasimlerinde, eski Türk dinleri ile alakalı pratiklerin yerini, kısmen de olsa islâmî inanç ve uygulamalara bıraktığı anlaşılmaktadır. Manas'ın ölümünden sonra kısırağının kurban edilmesi, kahramanın aşına dostlarının yanı sıra düşmanlarının da davet edilerek muhtelif yarışmaların yapılması gibi hususlar, Kırgızların eski dini hayatlarının bakiyeleridir. Buna karşılık, Manas'ın yasını tutan Ak kula adlı atı, Ak şumkar adlı alıcı kuşu ve Ala Taygan adlı av tazısının ortalıktan kaybolması üzerine babası Yakup Han, Tanrı'nın ona yardımcı ve yoldaş olması duasında bulunur. Manas'ın ölümünden sonra yeniden dirilmesi ise, destan anlatıcıları ile halk vicdanının bu emsalsiz kahramanın vaktisiz ölümüne rıza göstermemesiyle ilgilidir. "Külüstön tuğan Manas/Herkesten üstün yaratılan Manas" bu özelliğiyle de bildiğimiz diğer insanlardan ayrılır. Ayrıca, Bok Murun hikâyesinde ölü aşı verilmesinde âhiretin, yani öbür dünyanın kazanılacağı inancı vardır.

Manas Destanı'nda cennet sözü çoğunlukla Mekke sözüyle birlikte kullanılmıştır.

"Mekke minen behiştin"

"Mekke ile cennetin"

"Ortosunnan albaymın."

"Ortasını isterim"

Medine de destanda kahramanın ulaşmak istediği menzillerden birisi olarak geçmektedir. Mukaddes makamlar arasında zaman zaman Buhara'nın adının sayılması buranın bir çok evliya makamına sahip olması dolayısıyla olsa gerektir. Manas Destanı'ndaki yer adlarının birçoğu itibari yer adlarıdır. Kahramanlar gerçekten buralara ulaşmış değillerdir. Bu husus destanların milletlerin maşeri şuurlarının idealize edilmiş örnekleri olması sebebiyle ortaya çıkmaktadır.

Manas Destanı'nda islâmî usullere göre selâmlaşmaktadır. Destanın birçok yerinde kahramanlar "Asalaudan salau maliykim/Esselamünaleykim" diye karşılıklarına selâm verirler ve "Elikeme salam (Satır nu. : 1614-1615)" şeklinde mukabele görürler. Almam-bet, Kökçö'nün meclisine girdiği zaman selâmını alan olmaz. Bu duruma öfkelenen Almam-bet:

"Salam aytsa alike cok"

"Selamü aleyküm dese, Aleykümselam yok",

Alike bilen işi cok"

"Aleykümselam ile işi yok"

(Almam-bet'in Müslüman Olup Kökçö'yü Terk Etmesi, s. 36 satır nu. : 815-816)

diyerek, Kökçö'nün Tanrı selâmını almayacak kadar kötü bir kişi olduğunu ifade etmek ister.

Almam-bet, destanın üçüncü bölümünde Tikeçi adlı kahramandan atlı göçebe kültürünün en önemli serveti olan atı "Kök alayı ister; vermeyince

"Kök alanın tışı tük içi bok"

"Kök alanın dışı tüy içi pislik,

"Alal ölsö bir kazan et

"Helal ölse bir kazan et;"

"Aram ölsö, it minen kuşka cem"

"Haram ölse it ile kuşlara yem"

(Manas'ın Evlenmesi, Ölümü ve Yeniden Dirilişi, s. 67, satır nu.: 446-448)

şeklinde vasıflandırılır. Buradan anlaşılıyor ki, Manas Destanı'nda haram ve helâl gibi kavramlar bilinmektedir. Hatta, Destanın "Semetey'in Doğuşu" bölümünde olumsuz tipler "haram kul" olarak nitelendirilir. Meselâ-Manas'ın öldüğü zaman, yedi aylık hamile olan karısı Kanıkey ile "at ölse postu, ağabey ölse yenge miras kalır" diyerek evlenmek isteyen üvey kardeşleri Abeke ve Köböş "haram kul" olarak zikredilmektedir.

"Batır Manas bu erim"	"Bahadır Manas bu erim"
"bu aalamdan ötköndö"	"Bu alemde göçüp gidince"
"Abeke, Köböş aram kullar"	"Bu haram kullar"
"Meni alam dep keldi"	"Beni almaya geldiler."
"Bu aramğa tiymedim"	"Bu haram kulları reddetim"

(Semetey'in Doğuşu, s. 209, satır nu. : 286-291)

Manas'ın oğlu Semetey kendisini öldürüp, annesiyle evlenerek babasının yerine geçmek isteyen amcaları Abeke ile Köböş'ü, uzun mücadelelerden sonra yakalar. Annesi, Han kızı Kanıkey de, evini yakan ve namusuna göz diken iki kayınbiraderini kendi eliyle öldürerek cezalandırır.

Bok Murun hikâyesinde kahraman Bok Murun'un; Semetey ile savaşlarında Abeke ile Köböş'ün ordusu, sembol olarak nakışları altın hilalli kızıl sancak taşıdığı görülmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Manas Destanı'nda islâmiyet, kahramanların ve Kırgız Türklerinin kimliğinin tarifinde belirleyici bir unsur olarak yer almaktadır. Bu unsur zamanla bir ülkü hâline dönüşmekte ve Manas'ın mücâdelesinin esasını teşkil etmektedir. Destanın temel ideolojisine göre Manas, kâfirlerle savaşıp islâmın yolunu açacak; sonunda komşu bütün kavimleri Kırgızların bayrağı altında toplayacaktır. Bu husus destanın muhtelif bölümlerinde değişik vesilelerle sıkça dile getirilir.

Manas Destanı'nda Kırgız Türklerinin yaşama tarzının, yaylak-kışlak ve atlı göçebe esasına dayanması dolayısıyla, İslâmın şartlarının bütünüyle uygulandığını söyleyemeyiz. Ancak, destanın birçok rivâyetinde multelif inanç tabakaları arasında en kuvvetli tabakalardan birini, İslâmîyet teşkil etmektedir.

Manas Destanı'nın Türkistan'daki Kıpçak bakiyesi olan Müslüman Türk boyları arasında yaşamasında islâmî unsurlar önemli rol oynamıştır. Halkın vicdanına sinmiş olan dinî inanış, kabul ve pratikler, destan anlatıcılarınca Manas Destanı'nın bünyesinde saklanmış ve nesilden nesle sözlü olarak aktarılmıştır. Söz konusu dinî motifler ayıklandığı zaman, destan bütün özelliklerini yitirmektedir. Zira o zaman destan kendisini ortaya koyan toplumu temsil gücünü kaybetmektedir. Nitekim, gerek Çarlık, gerekse Komünist rejim döneminde Türkistan Türklerinin en mühim kültür taşıyıcısı olan Manas Destanı'nın yayınlanmış metinlerine müdahaleler vaki olmuştur. Bu müdahaleler, destanın yapısını bozmuş millî ve dinî hayatın manevî bakımdan beslenmesine engel olmuştur.